

Nyhetsbrev fra Program for kulturstudier

Adresse: Senter for kulturstudier, Haakon Sheteligs plass 11, 5007 Bergen

Tlf. 55589810, Faks. 55589809, e-post: kulturstudier@kul.uib.no

www.uib.no/kul/

Tema: Religion og kultur

Program for kulturstudier er et forskningsprogram i regi av Norges forskningsråd. Programmet skal i femårsperioden 1998 til og med 2002 fremme tverrfaglig humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning om kulturforståelse, kulturbrytning og kulturpolitikk i det moderne Norge. Gjennom finansiering av større grunnforskningsorienterte prosjekter, er målet med programmet å framskaffe ny kunnskap som kan bidra til å øke innsikten i og forståelsen for utviklingen av kulturelle verdier, forestillinger, ytringsformer, interesser og konflikter i det norske samfunnet. Samtidens mangfoldige kultursituasjon studeres på bakgrunn av både historiske og internasjonale kontekster. Tradisjonelle kulturforståelser, både i forskningsmiljøene og i samfunnet for øvrig, skal problematiseres.

Programmet har også som mål å bidra til at det etableres en mer aktiv kulturdialog i det norske samfunnet. Forskningsprosjektene vil ha en slik dialog både som forutsetning og som resultat.

<http://www.uib.no/kul/>

Moskèer i Norge

I fire år har professor Saphinaz-Amal Naguib studert moskèer i Norge. Nå gir hun ut bok om dem.

—Se denne er nydelig, sier professor Naguib og peker på et bilde fra en av Oslos 35 moskeer. Bildet er tatt av fotograf Arthur Sand, som har tatt alle bildene som skal være med i boken hennes "Mosques in Norway. The Creation and Iconography of Sacred Space." Bildet er fra en moskè innredet i en vanlig loftsleilighet på Grønland. Den er enkel, men fint innredet med koranen i keramikk på veggen, fotografier fra hellige steder, fargerike bønneteppe.

—Et samlingssted for bosniere og albanere, forklarer hun.

—Og her ser du hvordan de har markert retningen mot Mekka, slik at hele rommet på en måte blir diagonalt, viser hun på et bilde fra en moskè innredet i Lakkegata skole.

Idéen til dette prosjektet kom da Saphinaz-Amal Naguib besøkte noen moskèer her i Oslo, som bare var små rom eller en enkle leiligheter omgjort til hellige rom.

—Jeg kommer fra et muslimsk land og for meg var en moskè noe med kupler og minareter, forteller professoren i kulturstudier ved Universitetet i Oslo, som opprinnelig er fra Egypt.

Hun ble nysgjerrig på hva som gjorde disse rommene til moskèer, og slik begynte hennes studier av hellige roms ikonografi i moskeer i Norge. Noe av målet hennes har vært å studere betydningen av et islamsk hellig rom i en ikke-muslimsk kontekst, som for eksempel hvordan dette kulturmøtet gjenspeiler seg i den religiøse kunsten.

—Men gjennom feltarbeid, intervju og fotografi ser jeg på både estetiske og menneskelige sider ved moskèene, sier professoren, som har merket seg mange ting som skiller moskèene i Norge, fra moskèer i muslimske land.

—I Norge er moskèene vel så mye et sted å treffe andre, en slags vennekubb, et sted der det foregår debatter og diskusjoner, et sted der folk diskuterer sine problemer. Slik er det ikke i Midt-Østen, der folk stort sett har et kontaktnett også utenom moskèen, forteller Naguib.

Hun ser også hvordan imanene har fått en annen autoritet her enn de har i de fleste muslimske land. I Norge inntar de en presterolle, selv om for eksempel sunni-muslimere egentlig ikke har presteskap. Saphinaz-Amal Naguib har også vært interessert i å finne ut hvordan 2. generasjons innvandrerungdom forholder seg til moskèene her til lands.

—Trenden er at de unge synes det som foregår i moskèen er gammeldags. De er stolte av sin tro og av å være muslimer, men de vender moskèen ryggen. De religiøse le-

derne mister mer og mer innflytelse på dem. Ungdommer som er vokst opp i Norge synes ikke imamene holder seg ajour, de kritiserer dem for å ikke følge ikke med på hva som foregår i det norske samfunnet, sier Naguib, som har intervjuet rundt 35 ungdommer i alderen 18-25 år. Hun mener det skulle være spennende å følge disse opp når det er gått noen år.

—Jeg tror nok en del av disse ungdommene vil forandre syn når de blir mer etablerte og får familie selv, sier professoren.

Hun tror også utviklingen vil gå i retning av at muslimene vil møtes i moskèene på tvers av etnisk opprinnelse, for eksempel gjennom at man etter hvert vil få norskspråklige imamer.

Og selv om det skrives mye om innvandrerungdommers problemer i media for tiden ser Naguib positivt på fremtiden.

—Flertallet klarer seg bra, tar utdanning og finner seg godt til rette, sier hun

Intens kroppskamp

Hva er den normale kroppen? Hvilke mellomkroppslige relasjoner er normale? Hvem skal ha makt over den mangfoldige og tvetydige kroppen?

På offentlige arenaer, blant tunge aktører som statskirken, helsevesenet, den litterære institusjonen, populærkulturen, nyreligiøse bevegelser og innvandrer kulturer foregår en intens kamp om kroppen. Nye holdninger brytes mot gamle, slik at det oppstår et felt av konflikter og dialog rundt kroppen. Den blir mangfoldig og tvetydig. Hvem skal så bestemme og ha makt over kroppsdiskursen? Dette er noe av bakgrunnen for det tverrfaglige forskningsprosjektet "Kampen om kroppen", som foregår ved Universitetet i Bergen.

En av dem som har arbeidet med disse spørsmålene er professor Jostein Børtnes. Med utgangspunkt i den kristne tradisjonen, trekker han tråder opp til vår tids kamp om kroppen.

—Den kristne tradisjonen er på mange måter paradoksal i sitt syn på kroppen. Helt fra begynnelsen har der vært to retninger som er vanskelige å forsone. På den ene siden har du de som var ekstreme i sin fornektelse av kroppen. Innenfor den radikale munkebevegelsen i tidlig kristen tid var det om å gjøre å befri seg fra kroppens fengsel, for på den måten å nå fram til det guddommelige. På den andre siden finner du det kroppslig inkarnerte idealet, der kroppen ble ansett som hellig, som et tempel for den guddommelige ånd. Man skal huske at guds ord ble kroppsliggjort gjennom Jesus Kristus. Innenfor den kristne antropologien finnes det derfor også en retning som anerkjenner mennesket som bestående av både en kropp og en sjel. Men den kroppsfjendtlige oppfatningen har alltid vakt mer oppmerksomhet, sier Børtnes, som ser flere grunner for kroppsfornektelsen. Men mest av alt handler det om kontroll, kontroll over den ukontrollerbare kroppen.

—Hos Augustin ser man at det mannlige lem ble ansett som senter for synden, nettopp fordi det mannlige

lem ikke lot seg kontrollere av viljen. Dermed fikk man dette idealet om seksuell avholdenhet. De første kristne kirkefedrene tilhørte dessuten en overklasse som skulle kontrollere andre. Derfor ble det viktig med selvkontroll. De hadde på en måte en moralsk forpliktelse til å kunne kontrollere seg selv, for å kunne styre andre, sier professoren og påpeker at måten de kristne autoritetene vil og har villet bestemme over de kristne kroppene, for eksempel kommer tydelig til uttrykk gjennom kirkens kamp mot homofile.

—Jeg har spurt hvorfor den homofile kroppen tilsynelatende utgjør en trussel mot kirkens autoritet. Det finnes ikke entydige svar. Men jeg mener det henger sammen med kirken som patriarkalsk makthierarki, noe som også blir tydelig i kampen mot kvinnelige prester. Kvinnen har tradisjonelt blitt ansett som underdanig mannen og det samme gjelder for homofile menn. De passer ikke inn i det herskende mannsbilde, og blir dermed definert som ikke-menn. I dag stusser vi over en slik maktbruk, fordi vi er vant til at vi lever i et samfunn av likeverdige. Derfor blir kirken anakronistisk så lenge den insisterer på et sånt patriarkalsk system, sier Børtnes og legger til at det ikke bare er innenfor kirken han ser denne type maktkamp om kroppen.

—Jan Erik Vold, en mektig mann i litterære kretser, gir ut en stor biografi om Gunvor Hofmo, der han overhodet ikke nevner hennes homofile legning, fordi han anser den som en bagatell i forhold til hennes sinnssykdom. Mens medisiner Ørnulf Ødegård ved Gaustad Sykehus går ut og sier at det er viktig at homoseksualitet møter et avvisende syn fra samfunnet, slik at ikke noen havner i feil fil. I begge disse tilfellene ser vi også kampen som pågår om kroppen, gjennom menn som bruker sin maktposisjon på en veldig problematisk måte. Er det for eksempel kulturelle autoriteter eller medisiner som har rett til å definere hva som er viktig, riktig og normalt? Dette er interessante spørsmål, som trenger en vitenskaplig analyse, avslutter Jostein Børtnes.

”New age” eller ”old age”?

Hva er samisk religiøsitet? Og hvem er de religiøse samene? Er det fromme kvinner med skaut og salmebok på en læstadiansk forsamling, eller er det ny-sjamanen som ved hjelp av sin tromme reiser til indre universer? Finnes det en samisk religiøs tro og praksis som er mer ”autentisk” og ekte samisk enn andre?

Dette er blant spørsmålene Marit Myrvoll ved Universitetet i Tromsø stiller i sin doktorgradsavhandling om tro og religiøsitet i det samiske samfunn av i dag. Prosjektet er en komparativ analyse mellom tradisjonell og ny religiøsitet. Foreløpig er spørsmålene flere enn svarene.

—Når folk tenker samisk religion eller religiøsitet i fortid, så blir det vanligvis veldig enkelt. På den ene siden før-kristen samisk religion der sjamanen var sentral og på den andre siden den læstadianske bevegelsen, grunnlagt av presten Læstadius. Og når folk tenker samisk religiøsitet i nåtid, så er det vanligvis like forenklet. På den ene siden læstadianere og på den andre siden ny-sjamaner. Men i dagens samiske samfunn, som i det øvrige samfunnet, er den religiøse virkeligheten mye mer kompleks og mangfoldig enn et enten-eller. Likevel tar mitt prosjekt utgangspunkt i denne enkle todelingen, der jeg har definert tradisjonell religiøsitet til kristendom eller læstadianisme, og ny-religiøsitet til en post-kristen bevegelse med sjamanistisk praksis, forteller Myrvoll, som nylig har avsluttet et omfattende feltarbeid innenfor begge ”retningene”.

I sitt studium av tradisjonell religiøsitet, bodde hun åtte måneder i et lite samisk lokalsamfunn, som har det læstadianske samlingshuset som sitt tros- og verdimesse sentrum. Andre del av feltarbeidet foregikk i mer urban setting, siden de fleste samene hun har hatt kontakt med innenfor det nyreligiøse feltet, bor i byer.

—I så vidt forskjellige religiøse retninger, er det veldig fristende å fokusere kun på ulikhetene. For de er mange, både når det gjelder tro, overbevisning og praksis. Samtidig har jeg lært at likhetene også er mange. Ikke minst ut fra at menneskene jeg har møtt, entydig kaller seg samer og dermed blir det kulturelle grunnlaget på mange områder tilnærmet likt, sier Myrvoll og legger til at mye av det vi i dag kaller tradisjon og kultur, ikke minst den immaterielle kulturarven like gjerne kalles folke-religiøsitet – eller det kirken har kalt overtro.

—Dette er en viktig del av den totale virkelighetsforståelsen vår, og er noe som jeg har truffet på hos alle informantene mine, sier forskeren, som nå etter avsluttet feltarbeid faktisk er i ferd med å revurdere sine egne kategorier.

—Jeg har simpelthen ikke truffet noen ny-religiøse samer, slik jeg selv hadde definert det, forklarer hun.

—På ett nivå kan nok mange samer kalles klassisk ny-religiøse, for eksempel gjennom at elementer fra andre religioner blir tatt med i deres religiøse praksis. Men når det kommer til den samiske delen, så er den veldig

dypt forankret i en samisk kulturell og religiøs kontinuitet, hvor også kristendommen inngår som en viktig del. Så om dette er individ-orientert, eksperimentelt og pluralistisk, så må jeg til en viss grad gi de samene rett som sier at det de tror på og praktiserer, ikke er new age, men old age.

Overgangsritual med potensial

Konfirmasjonen har ikke utviklet seg i takt med samfunnet ellers. Den er fortsatt bundet til et ”kirkeskole” konsept, som ikke treffer dagens ungdom hjemme, mener teolog Jone Salomonsen.

Dette er noe av utgangspunktet bak Salomonsens post.doc-prosjekt om konfirmasjon og overgangsriter for norsk ungdom, et prosjekt som ikke bare skal frambringe ny kunnskap om den kirkelige konfirmasjonen, men med tiden også komme med forslag til et teologisk fundert alternativ, som kan supplere dagens ordning.

Konfirmasjonen kom til Norge med pietismen og fylte på denne tiden mange funksjoner, som det i dag er skolen som tar seg av. Man fikk opplæring i troen, man lærte å lese og skrive. Konfirmasjonen var en slags eksamen for almuen, samtidig som den markerte overgangen fra barn til voksen. I eldre tider ble man regnet som voksen ved fylte femten år, og fram til 1911 var konfirmasjonen obligatorisk inngangsbillett til det sivile samfunn og en forutsetning for arbeid og ekteskap.

—Selv om mye har endret seg siden den gang, også den kirkelige konfirmasjon, bærer kirken på et etterslep i forhold til å fortolke dette viktige ritualet i lys av et moderne utdanningssamfunn. Konfirmasjonen og skolen skilte lag for nesten hundre år siden. Dessuten har vi fått en mye lengre ungdomstid, som det må taes hensyn til, mener Salomonsen, som tidligere har studert ritualer i vår tid i forbindelse med sin doktoravhandling om feministiske hekser og gudinnedyrkere i San Francisco.

—Mye av heksenes arbeid dreier seg om å skape nye ritualer. Det jeg har lært av å studere disse kvinnene bruker jeg når jeg nå, med mest mulig åpne øyne, forsøker å se konfirmasjonsprosessen som et langt ritual. Dessuten er konfirmasjonen en relativt nylig ”konstruert tradisjon”, og kan lettere endres enn for eksempel gudstjenesten, sier Salomonsen, som ikke er ute etter å studere et statistisk tverrsnitt av konfirmasjonen. Hun er heller ute etter å hente lærdom fra gode, kvalitative eksempler. Feltarbeidet hennes har foregått blant tre menigheter som alle har utvist nybrottsarbeid og kreativitet i forhold konfirmasjonsprosessen. En kalvinistisk menighet i Connecticut i USA og Ris og Mortensrud menigheter i Oslo.

—I Connecticut har de utvidet konfirmasjonen fra å vare ½ år til 2 år. Og i stedet for at den bare skal være en bekreftelse på dåpen, en konfirmasjon av den kristne tro, er fokus flyttet til at konfirmasjon er en begynnelse

på noe. En begynnelse på en mer moden tro, en begynnelse til deltagelse i samfunnet. Initiation to adulthood, kaller de det, forteller teologen.

—I undervisningen har de derfor utvidet repertoiret og introdusert de såkalte fire s'ene – society, spirituality, sex og self. Målet er ikke å konkurrere med skolen men å innøve ferdigheter og refleksjoner som barn og ungdom trenger for å bli voksne. De har også inkorporert en del nye riter som punkter i konfirmasjonsprosessen – mysterieriter, villmarksriter, maskeriter. I svarte menigheter som tenker på tilsvarende vis, lærer ungdom blant annet å lage husholdningsbudsjetter, skrive jobb-søknader, og øve seg i pardans. Meningen er at ungdommene skal lære å tenke om seg selv som en del av et samfunn og at de på et tidspunkt skal gi noe tilbake. Prosessen avsluttes med en stor seremoni, hvor ungdommene i stedet for å konfirmere sin tro, fremfører en "statement of faith", altså en første formulering av sin tro. Og her skal du være ærlig å si hva du tror. Det kan godt være en ateistisk tro for den saks skyld, sier Salomonsen, som mener hele poenget er at perspektivet er flyttet fra skolebasert undervisning, fra kirkeinstitusjonens behov for å oppdra og verve medlemmer, til at selve mennesket settes i fokus.

—I stedet for å legge vekten på en essensialistisk kristendomsforståelse og bibelfortolkning, øver hver enkelt ungdom seg til å bli "minuteologer" med evne til selv å tenke kritisk og reflektert, sier hun.

Men også her hjemme finnes der gode eksempler på nyskaping. Her tenker Salomonsen først og fremst på konfirmasjonsleiren, som hun har studert i de to menighetene i Oslo.

—Leiren er veldig spennende. Den fungerer som en liminalfase, det vil si, som et fortettet ritual med en voldsom drivhuseffekt, der modning og blomstring skjer raskt og plutselig.

Leiren fungerer dessuten ofte som lederopplæring av fjorårets konfirmanter. Mange av de som selv hadde gode opplevelser på leiren, fortsetter som hjelpeledere årene etterpå, fordi de ønsker å gi de som er yngre den samme gode opplevelsen de selv hadde. Nemlig følelsen av å være akseptert og integrert, en del av et miljø der de ble både sett og hørt.

—Det ligger veldig mye bra og også unikt i den norske konfirmasjonstradisjonen. Selve konfirmasjonsdagen er en dag da de unge virkelig blir sett. Det er en dag med taler, fest og gaver, en sterk markering av at alle parter har lykket så langt og at en ny ungdom står på terskelen til voksenlivet. Men det ligger mye ugjørt. For eksempel er det mulig å tenke seg at det mangler en fase to i dette overgangsritualet. Den eneste rituelle markeringen av overgangen til voksenlivet i dag er russefeiringen. Her tror jeg det ligger mange muligheter for kirken til å utvikle nye tradisjoner. Og de må være opplevelsesorienterte og dialogiske i sin metodikk.

Notiser:

Fanden går i kloster -a matter out of place

30.-31. mars arrangerer «Det nye» konferanse i Bergen der sosialantropologen Mary Douglas sitt omgrep om det som er «matter out of place» vil vere det prisme ein ser samfunnet gjennom. Kva er det som trugar den symbolske orden og vert støytt ut som «upassande»? Korleis kan grenseoverskridingar skape stader av «annaheit» - noko nytt som ikkje var der før? Og korleis kan vi bruke kunnskapen om grenseoverskridingar til å endre samfunnet? Dette er nokre av spørsmåla som vil bli diskutert på konferansen.

Kontaktperson: Siri Meyer, Senter for europeiske kulturstudier, UiB.

Tlf: 55 58 29 92/e-post: siri.meyer@sek.uib.no

Kultur og kjønn

Program for kulturstudier inviterer til konferanse i Trondheim 30.- 31. august (ikkje stadfesta). Siktemålet er å utvikle perspektiv på tvers av prosjekta og bidra til fagutvikling i kulturforskninga elles. Konferansen oppmodar til kritisk refleksjon over korleis kjønns-perspektiv kan gi auka forståing av kultur og kulturell endring, og kor vidt kulturalanalytiske perspektiv kan gi ny kunnskap om kjønn.

Kontaktperson: Kari Melby, Tverrfaglige kulturstudier, NTNU. Tlf: 73 59 17 28/e-post:kari.melby@hf.ntnu.no

Nye bøker i skriftserien

Kulturstudier nr. 12, *Sociology and Aesthetics*

Jostein Gripsrud (red.)

Kulturstudier nr.13, *Kulturens materialisering: identitet og uttrykk*. Stein R. Mathisen (red.).

Journaliststipendet

Berre eitt journaliststipend vart delt ut i denne omgang. Det gjekk til Sten Inge Jørgensen som er frilansjournalist knytta til Morgenbladet og VG.

Ny formidlingskoordinator

Program for kulturstudier har fått ny formidlingskoordinator. Tone Lund-Olsen, som har bakgrunn frå Informasjonsavdelinga ved UiB, overtok etter Morten Steffensen frå første februar.

Nyhetsbrev fra Program for kulturstudier

kommer ut fire ganger i året.

Utgiver: Senter for kulturstudier

Adresse: Fastings Minde, Haakon Sheteligs plass 11,
5007 Bergen

<http://www.uib.no/kul/>
kulturstudier@kul.uib.no

Redaktør: Tone Lund-Olsen

tlf. 55 58 90 13/ fax. 55 58 98 09

tone.lund-olsen@kul.uib.no

Journalist: Mia Kolbjørnsen, Camera tekst og bilder as